

Čeprav je blizu čas ločitve neizbežne,
te ljubim, kakor da s teboj živel bom večno:
življenje tvoje naj povsod bo v solncu srečno
in v meni kot odsev pokrájine obrežne.

V zavesti, da usoda ista vse nas čaka,
vznemirja do bolesti vsaka me krivica:
naj v kogar koli sproži njena se puščica,
od vsake prestreljêno mi srce zaplaka.

Otožnost bridka me zato vsegà prevzame
ob misli, da mordà me boš sodila krivo,
na dni sedanje gledala kot v daljo sivo,
ki v nji izginil je spomin poslednji name.

In vendar te nihčè ne bo objel nikoli
z vsem svojim bitjem, kot sem jaz te z njim poplaval:
zato te z mirno bom vestjo vsak čas pozdravil,
ko za teboj srce bo krvavelo v boli.

Da nam dojeti je resnico vsečlovečno,
se mora vsak za drugega na križ razpeti:
živeti hočem, a bi mogel tudi umreti,
če v moji smrti bo življenje tvoje srečno.

Mežica zruši oblast

(Odlomek iz romana „Požganica“)*

Prežihov Voranc

Mežica je šumela kot razdrašen osji mehur; po cestah, po dvoriščih so postajale vedno večje skupine, ki so se ali kričavo prerivale med hišami ali pa grozeče molčale. Nihče ni mislil na vlažni jesenski mraz, ma pršeče nebo, nihče se ni menil za blato, ki se je udiralo do kolen.

Zmeraj novi ljudje so prihajali. Okrog poldneva so pritisnili knapovski revirji: Polena, Podpeca, Žerjav, Rossbacher, Kvančnik — rudarji, žeme otroci... Popoldne so začeli prihajati tudi kmetje iz okolice, iz Homa, iz Jazbine, s Plata. Tudi drvarji in žagarji so se pojavljali med množico.

Lice so dajali množici rudarji. Oblast jih je osvobodila vojne službe na fronti ter jih militarizirala doma. Na stotine novih rudarjev je bilo sprejetih

* V kratkem izide v Naši založbi Vorančev roman „Požganica“ iz časov koo-roškega plebiscita. V naslednjem objavljamo del poglavja iz tega romana.

ter ukovanih v suženjsko disciplino, ki jo je vzdrževala posebna vojaška posadka. Zadelj večnega gladovanja je svinčev strup hitro in vidno srebal življenje teh militariziranih sužnjev in njihovih žen in otrok. Tu so se majale izpite, orumenele in okostenele postave z razjedenimi lici, tu so vehale ohlapne, upadle in sestradane žene... tu so begali, kakor strahopetni mračniki jetični, zlatenični in škrofulozni otroci.

Mežica je preživljala enega izmed prvih dni ob razsulu avstro-ogrsko monarhije, ko se je novica o tej zgodovinski usodi raznesla že po vsej deželi — ko je njen razpad postajal viden, ko se pa ljudje tega še niso mogli prav zavedeti, a je stvarno ugašala stara oblast, nove pa še nihče ni videl...

Razburljive vesti so polnile ozračje in bičale javnost:

„Cesarja so obesili!“

„Na Dunaju je proglašena republika!“

„Srbi gredo!“

„Antanta bo zasedla vse!“

Glasovi o armadi, ki se vali nazaj v zaledje z ognjem in mečem...

Potem skrivnostno šepetanje:

„Antikrist prihaja...“

„Princ Rudolf bo udaril!“

„Kralj Matjaž bo vstal...“

Potem kipeče grožnje:

„Zdaj je prišel dan plačila!“

Petruhova skupina se je pridružila prvi gruči ljudi pred rudarskim personalom, ki se je kot najmogočnejša stavba v vasi dvigala ob cesti. Najmanj polovica osebja se je gnetla pred vhodom.

„Ali ste prišli?“ so jih pozdravljali nedoločni glasovi, kot bi jih bili pričakovali.

„Se že kaj ve...?“

„Nič!...“

Trideset, štirideset ljudi je mračno zrlo po vasi, kot bi hotelo tam nekje med premikajočimi se skupinami odkriti že dolgo iskanega sovražnika.

Polenčani so se zazrli v Zimmerlovo hišo onstran ceste v široko in prijetno stavbo, ki je pričala, da se pod njeno streho udobno živi. Hišna vrata so bila zaprta, okna zastrta in trgovski lokali zadelani z železnimi zasloni. Zimmerlova trgovina je bila največja v vasi.

Množica se je spogledala:

„Troti so se zaprli!...“

Rudar Kordež iz samske sobe, posušen petindvajsetleten hrust, ki se je dal rajši militarizirati, kot da bi šel na fronto, je zvedavo dodal:

„Tako je povsod! Zimmerl, Trobej, Svanik, mlinar, pek, krčmarja in opaltarja Gnide ni nikjer, nikjer rekvizitorja Šraufa, nikjer učiteljev, nikjer paznikov...“

„Tako je tudi pri nas na Poleni...“

„Celó žandarmerijska postaja je kot mrtvašnica...“

Nekdo se je zasmejal z zlobnim, zagrizenim krohotom.

„Vohajo...“

„Ne boje se zastonj!“

Petruh in še nekaj drugih je odšlo dalje po vasi. Pred pekom so se pehale predvsem žene in otroci.

„Odprite! Kruha!“

Pek davi ni vsajal. Sicer ni bilo to prvikrat, ali danes se lačna množica ni dala odgnati.

„Kruha!“

Pek je moral na dan:

„Ljudje božji, dajte si dopovedati, da nimam niti drobtinice kruha!“

„Lažeš!“

„Ne lažem, pri moji duši, da ne!“

Množica je pritisnila k hiši in pek se je začel znojiti.

„Saj veste, da že osem dni nisem dobil moke. Kje naj vzamem kruh?“

Naposled se je spet zaprl v hišo. Množica se je le nerada razšla.

A če so se od kraja ljudje še razhajali, so se na drugem kraju takoj zopet sestajali, vedno znova, vedno upornejši...

„Za norce nas imajo.“

Razen Gnide so imeli odprto vsi krčmarji. Točili so mošt in žganje. Posebno živahno je bilo pri Žagmajstru. Žagmajster je bil v vasi edini slovenski krčmar, poleg župnika najvidnejši vodja slovenske stranke v občini, človek, ki je vodil opozicijo proti vsemogočnemu rudniku, katerega so nasprotniki sumničili in preganjali kot zaupnika Srbov. Vodil je akcijo za pobiranje podpisov za majsko deklaracijo Slovencev. Bil je vedno na črni listi. Že nekaj časa sem so Žagmajster in njegovi pristaši na skrivaj svobodneje dihali, sluteč, da se bližajo veliki dogodki. Postajali so vse bolj smeli, vedno glasneje se je govorilo o Jugoslaviji... o skorajšnji rešitvi...

Krčmar Jank je bil socialdemokrat. V svoji mladosti je bil strugar železa in delal v rudniku; potem se je oženil in začel krčmarsko obrt. Pri njem je bilo shajališče delavstva, pri njem so se vršili vsi shodi, pod njegovo streho so vedrile delavske organizacije. Jank sicer še ni bil petdesetletnik, ali na vojno ni bil poklican; bil je spoznan za nesposobnega, dasiravno se je to vsem čudno zdelo, ker je bil rdečeličen, zdrav človek. V resnici pa ga niso vzeli k vojakom, ker se je oblast zavedala njegove vloge, njegovega vpliva na delavstvo in ga zato spretno izkoriščala za ravnanje z delavstvom.

Napetost, ki je leta vladala med tema dvema središčema, je ta dan očitvidno popustila. Pristaši obeh strank so hodili sem in tja in križem pili.

Čim bolj se je bližal poldan, tembolj nemirna, tembolj hrupna je postajala Mežica.

„Kje je Gnida?“

„Odprite vrata!“

Množica je pritiskala na vrata. Žvižg in vrišč sta se razlegala po vasi.

Gnidova hiša je stala ob cesti, kakor bi bila prazna; vsa okna zaprta s polkni in veliki črni napis: „Gasthaus J. Gnida“ je mračno gledal po vasi. Gnida je bil kmečki sin iz Podjune, ki se je bil priženil v Mežico. Bil je seveda Slovenec, a ker je bil zelo pohlepen in velik oportunist, se je kmalu pridružil tistim, ki so imel v rokah oblast nad Mežico. Postal je nemčur, eden najbesnejših pajdašev oportunistične vladne stranke, in je strupeno sovražil Slovence. V vasi je bil eden prvih priganjačev rudniške gospode in v občini poleg uradništva in učiteljstva najbolj razšopirjen voditelj nemčurske stranke in njen občinski svetovalec. Njegova delavnost je bila bogato poplačana: Dobil je trafiko, imel v zakupu vožnjo za rudnik, bil dobavitelj jamskega lesa za rudnik, med vojno je postal predsednik rekvizijske komisije... Kot Slovenec se je udeležil deputacije, ki je šla iz Koroške protestirat k cesarju Karlu proti nameravani jugoslovanski državi...

Sredi tega velikega patriotičnega dela ga je nenadoma zatekel razpad monarhije. Do zadnjega je delal z brezobzirno nejosnostjo,¹ se bogatil, mislil le na svojo oblast in bil slep za vse pojave okrog sebe. Zdaj je prišlo kot bi jo dobil s kijem po glavi.

Že tri dni se je skrival v spalnici gornjega nadstropja, neprestano ga je tresla mrzlica in ves čas ni zatisnil očesa. Od domačih ni mogel nikogar videti; le žena je smela vstopiti, kadar je zavpil na hodnik:

„Ali naj zmrznem tu? Netite!“

Potem je spet tuhtal dalje. Zmeraj bolj so ga obhajale abotne misli. Včasih je nepremično strmel v sliki cesarja Franca Jožefa in cesarja Viljema, ki sta viseli na steni v širokih lepih okvirjih — strmel je v sliki brez tiste prijetne topline, ki jo je okušal prejšnje čase, kadar je med delom, med računi, ki so mu metali neprekinjene dobičke, dvignil oči k tema slikama. Sedaj se je z grenkim obrazom vsakikrat obrnil vstran, da bi se skrnil pred samim seboj...

Danes je dal hišo zapreti. Nekaj mu je narekovalo previdnost. Žena mu je poročala, kaj se godi na vasi, kaj pri rudniku.

Gnida ni imel toliko poguma, da bi šel in pogledal sam na cesto, ali njegova nemirna vest je kot živo streló občutila vsak sovražni pogled, ki se je uprl v njegovo hišo.

„Kje so žandarji?“ mu je jezno rojilo po glavi. Na skrivaj je poslal deklo na žandarmerijsko postajo in dal poklicati komandanta Tepana. Toda kar se nikoli ni zgodilo, se je zgodilo danes: komandant ni prišel.

¹ pohlepnostjo.

Gnida se je ugriznil v ustnice.

„Kaj je rekel?“

„Nič ni rekel!“

„Kanalje se boje!“

In spet je ko prikovan ležal dalje.

Popoldne ga je hrup pred hišo zdramil iz otopelosti.

„Gnido hočemo, ven z njim!“

Kri mu je udarila v glavo. Splazil se je k oknu in pokukal skozi špranjo žaluzij. Cesta pred hišo je bila polna ljudstva, ki je pritiskalo proti vratom. Ves bled je zrl na to sovražno pošast. Neizmeren srd se ga je potil.

Kaj hoče ta sodrga pri njem? Zakaj? Kako bi jo pohodil? To so mu storili žagmajster, Jank. Koliko jih je med množico, ki so mu dolžni, koliko lenuhov, lopovov, koliko ničvrednih bab. Vse bi bilo treba že davno podaviti.

Vrišč pred hišo mu je udušil jezo in obšel ga je strah. Sprevidel je, da ni šala. Če ta sovražna množica vdere, kdo jo bo zajezil...?

Gnida je bil mož dejanja in odločnosti. Naročil je dekli, naj beži skrivaj na žandarmerijo in zahteva takojšnjo pomoč. Medtem je hotel sam vplivati na množico. Da bi se sam pokazal in jo skušal pomiriti, se mu ni zdelo pametno. Zato je poslal ženo za posredovalko.

Množica je slišala, da se je odprlo okno v gornjem nadstropju, potem se je prikazala Gnidova žena s trudnim, tolstim obrazom:

„Kaj delate za božjo voljo? Prosim vas!“

Množica se je za hip zganila; Gnidovka ni v javnem življenju kaj prida pomenila in soseska je bila ravnodušna do nje. Zato je cesta malo osupnila. Ali le za hip; takoj je prevladala strast.

„Ha, ha! Kaj delamo! S tvojim starim bi radi govorili!“

„Odprite bajto! Živeža ven!“

S poslednjim naporom je prestrašena žena zaklicala:

„Gospod je bolan, v mrzlici leži. Zaprli smo, ker nimamo nič, magazini so prazni, verjemite mi!“

„Magazini prazni... Gospod leži... ha, ha!“ je oponašala cesta.

„Odprite!“

„Bog vam pamet posodi!“

Okno se je hrupno zaprlo.

Cesta se je zdaj sumljivo zagnala proti hiši; že so začele bunkati pesti i po vratih in nekaj kamnov je zletelo proti oknom.

Takrat so jo mahoma zaustavili klici iz vasi:

„Žandarji gredo...“

Vsa množica pred Gnidovo hišo se je obrnila proti spodnji vasi, odkoder je prihajal nenadni krik.

Res, po cesti je prihajala žandarmerijska posadka, osem mož z nasaženimi bajoneti, na čelu pa komandant Tepan. Z njimi so bili še štirje vojaki črnovojniki, ki so stražili ruske vojne ujetnike.

Žandarji že nekaj dni niso hodili na patroljo. Komandant Tepan je dobro vedel, kako nepriljubljeni so v soseski, razen tega se je pa še posebej zavedal svoje osebne osovraženosti, zato se mu je zdelo bolj pametno, da se umaknejo v kasarno in pripravljeni čakajo nadaljnjih dogodkov. Tepan je bil posebno zasovražen pri Slovencih; bil je odkrit nemčur in je svojo funkcijo še odkrito vezal na oblast lokalnih mogočnejšev ter preganjal pristaše slovenske stranke, kjer je mogel. Prav tako je preganjal tudi pristaše socialno demokratske stranke, ker je smatral vse skupaj za izdajalce domovine.

Ko je videl, kaj se godi po revirju, je najprej neprestano gonil telefon, z rudnikom, s sosednjimi postajami, z okrajnim glavarstvom v Velikovcu, z deželnim poveljstvom v Celovcu.

Prvi dan:

„Halo tu Možica! Tu Tepan! V revirju razburjenje. Disciplina poka. Sumljivi tipi se shajajo! Kaj naj storim? Pošljite ojačenje!“

Drugi dan:

„Halo, Halo! Rudarji so zapustili rove!... Kmetje ne dajejo več živill! Na Kvančniku so nadpaznika Onuka smuknili iz jame!... Srbi se očitno sestajajo! Anarhija grozi! Pomoč nujna!...“

Tretji dan:

„Halo, halo, halo! Tu Mežica! Delavske bande pritiskajo v vas! Zmeraj več jih je! Vsi Srbi so pri žagmajstru! Dezerterji hodijo s puškami okoli! Danes se je pojavil Repežev Rok... Hujskači hujskajo! Pošljite takoj pomoč!“

Toda njegovo moledovanje je bilo brezuspešno; prvi dan je še dobil zvezo z vsemi uradi.

„Potrpljenje, vse se bo uredilo. Vplivajte pomirjevalno. Pomoč pride!“

Drugi dan skoraj ni mogel več priklicati uradov. Iz sosednih industrijskih krajev so mu odgovarjali prestrašeni glasovi:

„Pomoč od nas? Ha, ha!... Pri nas je še huje! Imamo zvezane roke, ne vemo kaj bo jutri!“

Celovec in Velikovec sta mu dajala nedoločne odgovore.

Tretji dan se mu je zarežal glas iz Prevalj.

„Mi smo vsi v bajti. Tu se bomo branili! To svetujemo tudi tebi...“

Iz Velikovca je po neprestanem klicanju dobil kratek odgovor:

„Vzdržujte red, kakor morete. Mogoče pošljemo pomoč; obrnite se v favovž, na lokalne činitelje, na Slovence... Ne gre drugače! Potrebno je ohraniti red...“

Razgovor s Celovcem pa mu je zmešal še tisto malo pameti, ki jo je ohranil.

„Halo! Bati se je popolne anarhije! — Anarhije! Kako to, ohranite red! Pokažite strogo roko. Dajte lopovom! — Da, ali kako? — Kako? Strogo roko—o—o!“ Potem hresk in že je govoril drug glas: „Vplivajte na množico, da se ohrani red! Ne izgublajte glav! Preprečite vsako prelivanje krvi! Vi sami, vi Tepan odgovarjate zato!“

Komandantu Tepanu se je vrtelo v glavi. Da bi šel v farovž, on, Tepan? K temu srbskemu farju, ki ga ni mogel spraviti v luknjo, čeprav ga je pri oblasteh neprenehoma tožaril veleizdaje. Mogoče še k Žagmajstru, k temu hinavcu izdajalskemu... K njim naj gre in naj jih prosi pomoči, ko že vidi njih režeče se štrule?¹

Z občino že itak ni bilo nič; župan Vurzer, rudniški uradnik se je takoj potuhnil; ker ni bil domačin, ga je bilo še bolj strah.

Danes je Tepan spoznal, da stoji pred usodepolnimi dogodki; množica je bila razdražena in je že izzivala. Njegov fanatizem se je umaknil strahu za lastno glavo. Vedel je, da ne bo dobro, če ljudstvo prekorači ojnice.

Dopoldne je priklical na telefon komandanta vojaške posadke pri rudniku, pl. Gobanca, starega penzioniranega majorja. Ali ta svinja je zadnje dni čisto odpovedal. Ni se ganil iz pisarne in se je izgovarjal z revmatizmom. Njegovi vojaki so počeli kar so hoteli. Nekateri so se razpršili po revirjih, o nekaterih se je pa sploh govorilo, da so že pred nekaj dnevi izginili. Njegov poročnik se je skrival pri ženskah.

„Gospod major! Tu se zbirajo grozilni oblaki, vas je polna knapov in nevarnost, da prično pleniti, je velika. Banda pije in škriplje z zobmi. Treba jo je še o pravem času ugnati. Kaj dela vaša posadka?“

Pl. Gobanec je zakašljajal:

„Ti jesenski dnevi me neverjetno mučijo, gospod komendant! Ko bi vi vedeli, kakšen revmatizem imam!“

Tepan, ki ni mogel nikdar trpeti tega starega tolstoriteža, je besnel:

„Revmatizem! Toda knapi so prenehali delati in ogrožajo javno varnost! Tu smo kot na ognju! Prosim, pošljite takoj gospoda poročnika z vašim moštvom v vas. Z odločnim nastopom lahko uženemo bando in preprečimo veliko zlo. Pošljite posadko nemudoma. Nemudoma, gospod major!“

Pl. Gobanec je spet kašljajal, dolg kašljajal.

„Gospod komendant, ho, ho, kako pravite? Mislite napasti množico! Ali veste da je množica lačna? Ho, ho!“

Svinja, ta major, čisto navadna, stara prasica!

„Zakaj smo tu, če ne za red? Vi ste za to najbolj odgovorni...“

„Kako? Kaj trdite? Vi, vi! Jaz sem odgovoren za red v rudniku. Tu je red! Ljudje niso šli delat, ker niso dobili hrane. Kako jim morem to zame-

¹ ustnice.

riti? Sicer je pa red! — Vaše stvari me ne brigajo, pojejte juho sami! In sploh, jaz sprejemam povelja edino od deželne vojaške komande, od nje pa nimam nobenih navodil.“

„Nočete gospod major?“

„Dajte mi mir, prepovem vam, da se vtikate v moje stvari!“

Pl. Gobanc je zarenčal v telefon. Tepanu je postalo vroče. Še to! Tudi vojaška oblast se že boji... Popoldne je izvedel iz Črne, iz Prevalj in drugih krajev, da se tudi tam zbirajo grozeče množice sestradanih delavcev.

Imel je torej na razpolago le svoje moštvo in štiri stražarje ujetnikov, ki jih je za vsak slučaj pridržal v kasarni.

Ravnokar se je posvetoval s svojim namestnikom, ko je pridirjala Gnidova dekla na postajo.

„Gospod stražmojster, na pomoč! Vdreti hočejo! Gospod Gnida zahteva takojšnjo vašo intervencijo.“

Dekla se je tresla od strahu.

Tepan je pomislil in se odločil:

„Gremo!“

Telefoniral je še na občino po asistenco. Župana Vurzera ni bilo v uradu, oglasil se je tajnik Žalostnik.

„Vzemite še dva moža in počakajte. Moramo napraviti red!“

„Red?“ Žalostnik je obupno zacvilil.

Dvanajst mož z nasajenimi bajoneti je stopilo na cesto — — —

Razburjenje množice je skoraj doseglo vrhunec, ko je od zgornjega konca vasi zadonel klic:

„Žandarji!...“

Prvi hip se je vse zdrznilo, umolknilo so tudi najglasnejši kričači; kakor mora se je vleglo na množico in nekaterih se je polastil strah.

„Žandarji, žandarji...“

Zgoraj med hišami so begale čez cesto posamezne postave. Potem se je pokazala patrolja in počasi stopala nizdol po cesti.

Mučen molk, potem začuden glas:

„Ali hudiči res gredo...“

Potem zopet kratek, mučen molk, nato zopet glas, a močan vprašujoč glas:

„Ali si hudiči res upajo...“

Nato, kakor bi počilo, zbor glasov:

„Ali si res upajo...“

Množica se je raztegnila kakor telo, ki ga zviija krč, in se je začela pomikati proti patrolji. Nenaden strah, ki ji je sprva zagomazel po žilah, se je umaknil razpoloženju neke ravnodušne radovednosti, neke presenečene užaljenosti, ki se je izražala v klicu:

„Ali jih vidite...“

Počasi se je pomikala množica navkreber, z vsakim korakom je postajala večja. V zraku je drhtelo in zdelo se je, da se nad dolino viseče megle razklajajo.

Tedaj so žandarji prišli do hiše čevljarja Potiska; dvanajst mrkih, v gručo stisnjenih postav, spredaj stražmojster Tepan, trdo za njim ostalih enajst. Motno so se svetlikali bajoneti nad glavami. Patrulja je potiskala pred sabo občinskega tajnika Žalostnika, ki ga je gredoč prav za prav revkirirala in ki je zaman glasno protestiral, da sam ne more predstavljati občinske asistencе.

Tepan ni bil bedak, da bi takoj ne bil spoznal grozeče nevarnosti. Stotero sovražnih oči je zrlo vanj. Skraja je bila množica tiha, ali pri vsakem koraku je čutil, kako sika iz nje strast sovraštva. Take še ni videl. In na ulici ni bilo nobenega njegovega pristaša, vse se je očitvidno potuhnilo. Tepan se je zavedal, da je mogoče napravil prenegel korak, ali zdaj je bilo že prepozno, zdaj ni mogel več nazaj. Zato je tvegano vztrajal. Bili so skupaj...

Tepan je z roko na pištoli suho vprašal v nemškem jeziku, ki se ga je uradno zmeraj posluževal:

„Kaj delate tukaj?“

Njegov mojstrsko šolani glas je bil globok in navidez miren; nobene negotovosti ni izražal. To je množico osupnilo in nihče se ni ganil.

Tepan se je osmelil:

„V imenu postave vas pozivam, da se razidete!“

Množica je še zmeraj molčala.

„Razidite se vsak na svoj dom!“

Nekaj odločilnih trenutkov, položaj je bil na previsu. Patrulja je mislila, da je že nadvladala. Tedaj se je začul zadirljiv krohot:

„Kaj pa tebe to briga? ...“

Ta izzivalni glas je razbičal ljudi. Odkor je prišel, ni vedel nihče, ali razžaril je pojemajočo strast množice. Desetine vzklikov je planilo na cesto:

„Poberite se vi!“

„Štiri leta ste nas tlačili, zdaj je konec!“

„Proč žandarji! Doli žandarji! Živela svoboda!!“

Z vriščem je naraščala gneča, od zadaj so pritiskali, množica se je počasi v polkrogu zgrnila okrog patrulje. Hkrati se je zgoščevalo ljudstvo na cesti za njo.

Tepan je sprevidel, da izgublja tvegano igro. Pogled na oboroženo moštvo za njim ga je prepričal, kaj se godi v njem. Vsem je sijal doslej nepoznan sijaj iz oči... Stražmojstra je zaskelilo v grlu. Navil je drug ton.

„Kdo govori tukaj v vašem imenu?“ je začel pomirjevalno in nenadoma v slovenskem jeziku.

Popadlo ga je sto zasmehljivih oči.

„Kdo? Mi vsi, vsi govorimo!“

„Ali vidite, kako sladko poje! In nenadoma poje slovensko!... He, he!
... Ali čujete?“

Drosa¹ se je razposajeno zasmejala.

„Bodite pametni in pojdite domov!“

Tepanov glas je poskušal biti topel, prepričevalen; ali dosegel je ravno nasprotno.

„Spravite se vi domov!“

„Nas ne boste več komandirali!“

Rudar Kordež, ki je stal v prvih vrstah, je mahal z rokami proti Tepanu. Glasovi so prevpili drug drugega, čisto zadaj v gneči so kričali otroci, kakor bi jim kdo hodil po nogah. Iz množice so se dvigale pesti, nekje za cesto so hreščale late.

Patrulji je prihajalo vroče. Tepan je sunil tajnika Žalostnika, naj spregovori. Preplašeni možicelj, ki je proti svoji volji prišel v to nevarno zagato, je hripavo zaprosil:

„Občani, bodite pametni, vse se bo uredilo!“

Njegov glas je povzročil nov vihar; drosa je klicala:

„Kdo je pa tebe klical, žalostnik žalostni?“

„Ali misliš, da barantaš s krušnimi kartami?“

Tedaj se je v ozadju pojavilo nekaj vojaških postav. Droso je prešinilo:

„Repežev Rok!“

Repežev Rok, Naraglavški Anzuh in še nekaj soldatov, ki so se menda pravkar vrnili s fronte, je stopilo na plan. Med njimi je bil eden, ki ga nihče ni poznal in ki je, bežeč po skrivnih stranskih poteh v zaledje, slučajno padel v Mežico. Same črne, od vetra, napora in stradanja posušene postave,

„Soldati...“

Nekdo izmed soldatov je zavpil:

„Ne dajte se!“

Množica je vztrepetala.

„Ne vdajmo se!“ — „Dajte nam kruha!“

Zdaj je nekdo zavpil:

„Živela Jugoslavija!“

Vihar vzklikov, klicev, groženj, psovk je zaoril po vasi.

Veriga množice okrog žandarjev se je vedno bolj ožila in še preden se je patrolja dobro zavedela, je bila že zadrgnjena v zanjko črne ljudske povodnji.

Tepan je ves bled sprevidel, da je v pasti. Dasi po svoji narodi ni bil bojazljivec, se ga je zdaj polotil strah. Videl je, da izhoda skoraj ni, da se

¹ množica.

žrelo sovraštva zmeraj bolj široko odpira, da sika iz njega vroč dih obračuna. Srce se mu je skrčilo. Če bi streljal bi si morebiti utrl vsaj pot iz tega mrtvaškega vozla. Ali pa tudi ne...? Pogled na tovariše, zgnetene že v klopčič, ga je poučil, česa se lahko boji. Ne bodo mu sledili, ako da povelje... In potem, ali ne bo vsak strel žebelj v njegovo lastno krsto...? Njegova slepa, suženjska strast bi se rada zasadila v to sovražno testo, v to drhal, ki jo je mrzil, ki se ga je bala desetletje, odkar je tu poveljeval.

„Čakajte, da se pogovorimo...“

„Ha, ha, ha...“ je zadnelo od vseh strani, drzno, izzivajoče.

„V imenu postave...“

Spet val zaničevalnih odmevov.

„Avstrije ni več... v čegavem imenu pa govoriš?“

„— — — kaj sploh nosite te rozete?“

„Dol z rozetami, dol z žandarji! Živela republika!“

„Živela Jugoslavija!“

Gluešč vrisč je nenadoma presekala strel iz puške; neki soldat je ustrelil v zrak. To je bilo znamenje.

Repežev Rok, Naraglavški Anzuh in nepoznani soldat so bili v hipu pred Tepanom.

„Bi rad streljal?“

„Sem parigeljne, če hočete sebi dobro!“

„Preganjaj si me ko divjo zver po planinah, ker nisem hotel crkniti za prazen nič tam, kamor si se sam bal iti.“

Repežev glas je bil suh, krčevit, izzivajoč.

Ljudski val se je od vseh strani zagnal na patroljo; desetero, stotero rok jo je zgrabilo in jo dvignilo od tal. V hipu je bila četa razorožena, razbita, pomandrana, orožje je zacingljalo po tleh, pohojeno, kakor tisti, ki so ga nosili.

„Psi!... Rablji!... Ha!...“

Tajnika žalostnika je nekaj krepkih rok potegnilo v vrtinec.

„Na, za tvoje krušne karte. Na, na, na...“

Po njegovem ukrivljenem hrbtu so deževale bunke, dokler se ni prekopal skozi gnečo in se izgubil za hišami.

Drosa se je znašala nad žandarji. Klice treznejših ljudi je požrl hrup brez vsakega odmeva. Razbiti, raztrgani, pomandrani so se umikali žandarji, begali, cepetali, kričali, padali, prosili... Množica je grizla na vse strani. Preganjala je žandarje po vežah, po dvoriščih in jih gonila po cestah, dokler se niso razpršili. Tedaj se je šele oddahnila. V rokah so ji ostali le štirje stražniki ruskih ujetnikov.

Repežev Rok in ostali vojaki so jih obstopili.

„Ne hudujte se, ako ste jih tudi vi kaj izkupili. Ni šlo drugače. Vi ste nedolžni kakor mi!“

Črnovojniki so drgetali od strahu. V splošnem metežu je množica v prvem hipu pohodila tudi njih ter jih razorožila. Bili so postarni možakarji, vsi štirje Nemci, ki so dobro izhajali z ljudstvom ter z ujetimi Rusi. Že dogodki zadnjih dni so porazno delovali nanje, ta metež pa je bil kot bi se jim bilo nebo sesulo na glavo. Patriotizem do Avstrije jim je bil tako prirojen, da jim je bilo vsega tega preveč.

„Ne bojte se, mi smo bratje!“

Nekateri so jim pobirali po tleh razmetane in pohojene kape in jih dobrohotno vračali.

„Kaj bo z nami?“ so izpraševali črnovojniki v strahu.

„Nič! Avstrije je konec in zdaj je že tako. Dovolj dolgo smo trpeli mi in vi! Najbolje je, če se takoj poberete domov. Vojne ste gotovo siti, kot mi! Še nočoj...“

Črnovojniki so se počasi spet pomirili, a v njihovih očeh so se kljub sijočim obrazom zasvetile solze. Še tisto noč so izginili proti Pliberku...

Trst

Joško Žiberna

(Konec.)

Kot važen mejnik za nacionalni razvoj mesta, zlasti v smeri italijaniziranja, moramo smatrati desetletje 1860—1870, posebno že omenjeno leto 1866. Tega leta je namreč zabeležilo italijansko prebivalstvo, ki se more odslej smatrati za sestavni del mesta, največji skok, kar jih moremo zaslediti do vojne. Temu vzrok je bila namreč nova meja med Avstrijo in Italijo, ko je Avstrija izgubila vse italijanske dežele od Soče proti zapadu. Zaradi nastale spremembe so se tega leta skoraj vsi italijanski priseljenci v Trstu izrekli za avstrijsko državljanstvo in si na ta način pridobili v Trstu tudi domovinsko pravico. S tem postane italijanski značaj mesta očitnejši, kajti novih 15 do 20 tisoč občanov je v bistvu spremenilo narodnostno zgradbo mesta. Deloma bo to novo stanje razvidno iz naslednjih statistik, ki dele prebivalstvo po pristojnosti in rojstnem kraju, čeprav bomo opazili v kasnejših desetletjih spet velik porast novih priseljencev iz Italije. Po nekem dr. Tumovem zapisku je bilo od prebivalcev v l. 1848 rojenih v Trstu 55.000, v okolici 5.000, izven Trsta v Avstriji 12.200, v inozemstvu 5.200. Priseljene Italijane moremo iskati med števili 12.200 in 5.200, čeprav je med njimi brez dvoma tudi precej Avstrijcev in Slovanov. V l. 1869 šteje mesto že 125.098 prebivalcev, od teh je v mestu samem 70.100, v predmestju 42.455, v okolici pa 10.535. Njih pristojnosti ni bilo moči ugotoviti. Vendar pa lahko z ozirom na gornje sklepamo, da je imela večina Italijanov domovinsko pravico v Trstu ter da novih priseljencev iz Italije še ni bilo mnogo. V l. 1890 se proces priseljevanja iz Italije kljub nastali meji zopet očitno pokaže. Mesto